

*магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти
факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(panenko@ukr.net)*

Розвиток уваги учнів початкових класів на уроках української мови

У статті проаналізовано особливості розвитку уваги учнів на уроках української мови в початковій школі. З'ясовано, що увага – це форма психічної діяльності людини, яку зумовлює її спрямованість і зосереджуваність на об'єктах за одночасного абстрагування від інших. Для уваги характерне вибіркове ставлення до довкілля. Увага є необхідною передумовою ефективної діяльності, запорукою успішного пізнання, навчання, праці. Розрізняють мимовільну, довільну і післядовільну увагу. Шляхами розвитку уваги на уроках української мови в початкових класах є використання різноманітних навчальних матеріалів; застосування ігрових технологій; впровадження інтерактивних методик; використання рухових пауз; залучення до уроку візуальних матеріалів.

Ключові слова: *увага, мимовільна увага, довільна увага, післядовільна увага, зосередженість, стійкість, методи розвитку уваги.*

Development of attention of primary school students in Ukrainian language lessons

The article analyzes the peculiarities of the development of students' attention during Ukrainian language lessons in primary school. It has been found that attention is a form of mental activity of a person, which is determined by his orientation and concentration on objects while simultaneously abstracting from others. Attention is characterized by a selective attitude to the environment. Attention is a necessary prerequisite for effective activity, a key to successful cognition, learning, and work. Involuntary, voluntary and post-voluntary attention are distinguished. Ways to develop attention in Ukrainian language lessons in elementary grades are the use of various educational materials; application of game

technologies; implementation of interactive methods; use of motor pauses; involvement of visual materials in the lesson.

Keywords: *attention, involuntary attention, voluntary attention, post-voluntary attention, concentration, persistence, methods of attention development.*

Постановка проблеми. Початкова ланка освіти є важливим етапом у формуванні особистості. Зміни в пізнавальній сфері учнів у цей час мають велике значення для їхнього повноцінного розвитку. Серед важливих чинників успішного навчання й подальшого життя в суспільстві – вміння фокусувати увагу. У школі учні мають зосереджуватись, працювати без відволікань, дотримуватись інструкцій і контролювати отриманий результат. Організація освітнього процесу має спонукати розвиток уваги як психічного процесу та уважності як властивості особистості молодшого школяра (Соловійова, 2010: с. 13).

Дослідники встановили, що рівень розвитку уваги корелює з ефективністю навчання. Саме неуважність називають основною причиною поганої успішності учнів. Навчання пропонує багато нової інформації, вимагає довшого зосередження. Для цього дитині потрібно навчитися керувати своєю увагою, підпорядковувати її своїй волі. Лінгводидакти рекомендують досягати цього наполегливими тренуваннями з допомогою ігор і спеціальних вправ (Огороднік, 2020).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Увагу ґрунтовно досліджували в психології. Зарубіжні вчені В. Вундт, В. Джеймс, К. Кофка внесли вагомий внесок у трактування психології уваги, сформулювали фундаментальні концепції і запропонували важливі парадигми в дослідженні цього феномена. Сучасна психологія зосереджена на проблемах уваги та її розвитку, зокрема в контексті сучасних розвивальних технологій. Особливості уваги в контексті педагогічної практики описані С. Максименком (Максименко, 1998). Чимало методичних розробок такої тематики пропонують вчителі-практики (Огороднік, 2020).

Мета статті – виявити особливості розвитку уваги учнів початкової школи на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Увага – це форма психічної діяльності людини, яку зумовлює її спрямованість і зосереджуваність на об'єктах, водночас потрібно абстрагуватися від інших. Для уваги характерне вибіркове ставлення до довкілля: свідомість серед низки подразників вибирає лише один. Увага є необхідною передумовою ефективної діяльності, запорукою успішного пізнання, навчання, праці (Гончаренко, 1997: с. 338).

У сучасній науці увагу класифікують за різними критеріями:

- рівнем вольових зусиль:

- мимовільна увага виникає без вольових зусиль, зумовлена раптовістю подразника;
- довільна увага зумовлена усвідомленням, керується особистістю, її метою та намірами;
- післядовільна увага з'являється, коли виникає інтерес до виконуваної дії після довільної уваги.

-особливостями об'єктів:

зовнішня (слухова, зорова, рухова) спрямована на сприйняття предметів довкілля;

- внутрішня (інтелектуальна, мислительна, мнемічна) спрямована на аналіз психічних процесів.

- формою організації:

- колективна;
- групова – увага малої групи під час роботи у колективі;
- індивідуальна (Максименко, 1998).

Увага дітей має вибірковий характер і передусім зосереджена на чуттєвих ознаках об'єктів, які несуттєві, проте емоційно насичені. Для організації уваги важливу роль відіграє мовлення і дитини, і дорослого. Так дитина вчиться виконувати короткі та зрозумілі інструкції, що потребують зосередження уваги.

Дитина у віці до шести років володіє різними формами уваги – мимовільною і довільною. Довільна розвивається лише на початку другої фази розвитку. У процесі навчання ця форма уваги вдосконалюється і лише наприкінці молодшого шкільного віку досягає більш високого рівня. Навчання варто організовувати так,

щоб стимулювати перехід уваги учнів від довільної до післядовільної, що найбільше сприяє опануванню знань, формуванню вмінь та навичок.

У першокласника мимовільну увагу викликає образний, наочний та яскравий навчального матеріалу, емоційний підхід до його подачі, тож в початковій школі широко використовують наочність. Однією з особливостей уваги молодшого школяра є більша здатність зосереджуватися на об'єктах зовнішнього світу, ніж на власних думках.

Увага молодшого школяра тісно пов'язана з мисленням. Діти не можуть зосередити увагу на неясному або незрозумілому завданні, вони швидко відволікаються і починають займатися іншими речами. Тож навчальний матеріал має бути доступним і зрозумілим учням, що розвиватиме їхню увагу.

Однак не завжди розуміння достатньо для того, щоб дитина була уважною, її потрібно вчити цього. У початковій школі розвиток довільної уваги передбачає формування трьох навичок: прийняття інструкцій, які поступово ускладнюються; утримання їх увагою упродовж усього заняття; розвиток навичок самоконтролю.

Увага першокласника тісно пов'язана з мовленням: рівень сприймання та формування довільної уваги учня залежить від розвитку його мовлення. Що розвиненіше мовлення, то швидше відбувається формування довільної уваги. Одним із завдань розвитку уваги є формування контрольної функції, тобто вміння контролювати власні дії. Цього можна досягти, коли діти самостійно працюють з навчальним матеріалом. Такий підхід дозволяє індивідуалізувати навчальну діяльність для кожної дитини, враховуючи її оптимальний темп і рівень активності.

Основне досягнення у процесі розвитку уваги учнів полягає у формуванні в них вищих рівнів уваги, розвиток вміння свідомо спрямовувати увагу на конкретні об'єкти, концентруватися на них, не відволікатися, переключати увагу на нові завдання, розподіляти її та зосереджувати на певних об'єктах. Це частина загального психічного

розвитку дітей, який відбувається під впливом навчання та виховання (Максименко, 1998).

Для забезпечення стійкої довільної уваги учнів початкових класів необхідні такі умови:

- чітке розуміння завдання, яке вони виконують;
- створення звичних умов роботи: постійне робоче місце, певний графік роботи, порядок з предметами та робочими матеріалами;
- виникнення непрямих інтересів, коли навчання може не викликати безпосереднього зацікавлення, але результат цієї діяльності є цікавим для учня;
- створення сприятливих умов для навчання шляхом усунення зовнішніх негативних подразників;
- тренування довільної уваги шляхом повторень і виконання вправ для розвитку спостережливості в дітей (Михолінська, 2014: с. 180).

Розвивати увагу в учнів можна завдяки іграм. Значення навчальних ігор для розвитку уваги в молодшому шкільному віці велике, адже вони сприяють розвитку в учнів таких якостей уваги, як цілеспрямованість, стійкість та зосередженість. Впровадження таких ігор має важливе значення для формування цих якостей і розвитку уваги (Антонець, 2012: с. 17).

Різні ігри ставлять різні вимоги до уваги: деякі вимагають урахування різних аспектів завдання, інші – виділення та запам'ятовування цілі дії, треті – швидкості переключення уваги, четверті – стійкості і зосередженості уваги для виявлення й усвідомлення актуальних змін.

Розвиток післядовільної уваги в учнів пов'язаний із формуванням довільної, яка передбачає використання вольових зусиль для досягнення поставленої мети. Особливість розвитку уваги загалом полягає у поетапному формуванні елементів довільності, в управлінні увагою на основі розвитку мовлення та пізнавальних інтересів.

Стійкість уваги учнів початкової школи залежить від характеру подразників. Тривале відволікання можуть спричинити шум, ігри. Однак для уваги молодших школярів характерна суттєва нестійкість.

Тож молодший школяр може займатися одним видом діяльності дуже недовго через швидку втомлюваність. Молодші школярі також не вміють швидко переключати увагу з одного об'єкта на інший, однак з часом ця здатність вдосконалюється: вони здатні легко переходити від одних дій до інших. Упродовж навчання в початковій школі розвиток уваги у дітей зазнає значних змін і проходить інтенсивно та нерівномірно. Скажімо, обсяг уваги може збільшуватись вдвічі, але інші властивості (стійкість, здатність до переключення та розподілу уваги) змінюються менше.

Основними способами розвитку уваги на уроках української мови в початкових класах є:

- використання різноманітних навчальних матеріалів. Учителі можуть використовувати інтерактивні плакати, картки із завданнями, ігрові елементи для привертання уваги учнів;

- застосування ігрових технологій. Використання ігор та групових завдань може стимулювати активність та увагу учнів;

- впровадження інтерактивних методик. Застосування методів «Мозковий штурм», «Групова робота», «Колективне обговорення» допомагає залучити увагу учнів та розвивати їхні когнітивні навички;

- використання рухових пауз. Виконання рухових вправ або коротких пауз під час уроку може допомогти підтримувати увагу учнів;

- залучення до уроку візуальних матеріалів. Використання мультимедійних презентацій, відеоматеріалів та ілюстрацій може сприяти кращому розумінню матеріалу та утримувати увагу учнів (Соловійова, 2010: с. 16–17).

Висновки. Використання різних методів для залучення уваги учнів на уроках української мови допомагає зробити навчання ефективнішим, цікавим та захопливим. Впровадження інтерактивних методик («Мозковий штурм», «Групова робота» та «Колективне обговорення»), допомагає учням сконцентруватися, розвиває їхні когнітивні навички. Використання рухових пауз і візуальних матеріалів (мультимедійні презентації та ілюстрації) зумовлює краще осягнення матеріалу та приковує увагу учнів упродовж уроку. Усі

зазначені методи допомагають створити освітнє середовище, що стимулює розвиток уваги і сприяє успішному вивченню української мови.

Список використаної літератури

1. Антоненць, М. (2012). Погляди В.О. Сухомлинського на процес шкільного навчання. *Рідна школа*. № 5. С. 16–18.
2. Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: «Либідь», 366 с.
3. Максименко, С.Д. (1998). *Психологія у соціальній та педагогічній практиці*. Київ, 128 с.
4. Михолінська, С.І. (2014). Образне слуховідчуття й слухомислення у процесі формування слухової уваги молодших школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. 2014. № 16 (21). С. 178–181
5. Огороднік, О.Ф. (2020). Розвиток уваги на уроках української мови. Вправи та корекційні ігри. *На урок. Освітній портал*. 24 березня. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-uvagi-na-urokah-ukra-nsko-movi-vpravi-ta-korekciyni-igri-159536.html> (дата звернення: 12.04.24)
6. Соловйова, Н. (2010). Розвиток уваги в учнів початкової школи: уроки психології. *Шкільний світ*. № 40. С. 13–17.